

TÜRK EL SANATLARI TANITMA DERNEĞİ VE FAALİYETLERİ (1953-1960)

Özet

Anadolu, pek çok kültürel değerın harmanlanıp günümüze kadar yaşatılabildiği bir coğrafya olması nedeniyle önem taşımaktadır. Bu değerlerin günümüze ulaşabilmesinde ise kadının rolü ön plana çıkmaktadır. Toplumda birleştirici ve yapıcı etkisi hissedilir düzeyde olan Türk kadını, kültürel mirasın korunmasında da kendisini göstermiştir ve göstermeye de devam etmektedir. Kadınlarımızın böylesi faaliyetlerini Demokrat Parti döneminde de fazlasıyla görmek mümkündür. Bu faaliyetler bahsi geçen dönemde genel olarak dernekler vasıtasıyla uygulanmıştır ve bu noktada Türk El Sanatları Tanıtma Derneği ön plana çıkmaktadır.

Makalenin konusu, 1953'te kurulmuş olan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin kültürel mirasın gerek korunmasında gerekse tanıtılmasında oynadığı roldür. Eski ve yeni el sanatlarını tanıtma, yayma ve bu sanatları icra edenlere pazar bulma amacıyla kurulan ve bazı kaynaklarda "Türk Elişlerini Tanıtma Derneği" adıyla da anılan dernek, 20 Ağustos 1959'da kamuya yararlı dernekler arasında yerini bulmuştur. Gümüş ve bakır işleme, Kırşehir taşı, Sivas kilimi, Çorum dokuması, Rize keteni, nakış, oya, folklorik bebek gibi pek çok alanda çalışmalar yapan dernek, bu çalışmalarını hem yurt içinde hem de yurt dışında tanıtmak için farklı yerlerde sergiler açmış, Ankara'daki merkezinde de devamlı satışlar yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Kadın, El Sanatları, Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, Türk Elişlerini Tanıtma Derneği.

TURKISH HANDICRAFT PROMOTION ASSOCIATION AND ACTIVITIES (1953-1960)

Abstract

Anatolia has a great importance since many cultural values have been existed and kept alive until today in this geography. The woman has played a significant role during this process. Turkish women have a connective and constructive effect on the society and showed her ability in the protection of cultural heritage. The works of women were clearly seen during Democrat Party period. The works were carried out by associations during the mentioned period and Turkish Handicrafts Promotion Association has become prominence among the other associations.

This paper presents the role of Turkish Handicrafts Promotion Association, which was established in 1953, in the protection and the promotion of the cultural heritage. The Association established with the aim of promotion of old and new handicrafts and finding markets for the people dealing with this art and also named as "Turkish Handworks Promotion Association" took place among the public beneficial associations on 20th August, 1959. The association carried out studies on many fields such as silver and copper processing, Kirsehir stone, Sivas rugs, Corum fabric, Rize flax,

Millî Kültür
Araştırmaları Dergisi
(MİKAD)
CİLT 4 / SAYI 1
HAZİRAN 2020

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Selma GÖKTÜRK
ÇETİNKAYA
Bilecik Şeyh Edebali
Üniversitesi, Dr. Öğr.
Üyesi,
selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-
6828-1679

Gönderim Tarihi
Recieved
19.05.2020

Kabul Tarihi
Accepted
29.05.2020

Atıf
ÇETİNKAYA GÖKTÜRK,
S. (2020). "Türk El Sanatları
Tanıtma Derneği Ve
Faaliyetleri (1953-1960)",
Milli Kültür Araştırma
Dergisi, (4/1). 101-113.

embroidery, lace, folkloric dolls, held many exhibitions in different places to promote the works both in domestic and abroad and sold the works in Ankara Office.

Key Words: Democrat Party, Woman, Handicrafts, Turkish Handicraft Promotion Association, Turkish Handworks Promotion Association.

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendisini Batı Bloğu içinde bulan ve bu doğrultuda demokrasi söylemlerinin çoğaldığı Türkiye, çok partili yaşama geçirdiği siyasi yapısıyla birlikte pek çok alandaki yeniliklerle kendisini göstermiştir. Meşrutiyetin ikinci aşamasında başlayan kadın hareketliliği, Atatürk dönemi itibariyle Cumhuriyetçi bir kimliğe dönüşmüştür. Türk kadınının İkinci Dünya Savaşı yıllarında ayakta kalabilme gayretinin ise 1945 sonrasında hüviyetine daha da yakışır bir mahiyet aldığını söylemek yerinde olacaktır. Nitekim 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerle iktidara gelen Demokrat Parti (DP) döneminde kadına yeni bir imaj çizildiği de gözlerden kaçmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) etkisinin bu yeni imajın çiziminde önemli bir etken olduğunu ifade edebiliriz. 1950'lerde dönemin dergi ve gazetelerindeki kadın sayfalarının Amerikan kadınına rol model gösterircesine hazırlanması ve bu tesir altında Türk kadınının yeniden şekillendirilmesi söz konusudur. Bu bağlamda önceki dönemlere nazaran daha ön plana çıkan Türk kadını, her sahada kendisini göstermiş, çalışma yaşamında daha fazla yer almıştır. Çalışma hayatında yer almayan kadınların ise kültürel manadaki faaliyetlerin içinde bulunduğunu görmekteyiz. Elbette bu cümle, çalışan kadının kültürel etkinliklerden uzak olduğu yorumunu doğurmamalıdır. Nitekim 1950'li yıllarda kurulan pek çok kadın derneği içinde değerli çalışmalarını yer alan Türk kadını, Türk kültürünün gelişiminde mühim rol oynamıştır.

Çalışmanın konusunu oluşturan da bu derneklerden biri olan ve DP iktidarı döneminde kurulan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'dir. Anadolu sanatlarını tanıtmaya ve hem sanat eğitimi alan gençleri hem de yerel sanatçıları destekleme konusunda faaliyet gösteren dernek, teşkilatlanması kadınlardan ibaret olmakla birlikte çalışmalarını tanıttığı sanatçıların kadın olup olmaması ile ilgilenmemiş, Türk kültürünün özellikle de unutulmaya yüz tutmuş unsurlarını ortaya çıkartmayı görev edinmiştir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de savaşın sonrasında geleneksellikten modernizme geçişi hızlanan kadının bu değişimi, Türk el işleri için de hissetmesi mühim görülmelidir. Sanat alanında eğitim almış pek çok gencin elinden tutan ve onların yurt içinde ve dışında tanıtılmasında da rol oynayan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, bunun yanı sıra yöresel sanatlarla uğraşan ustalarla da temas halinde olmuş, yerel zanaatkarların ürünlerini tanıtmaya önem vermiş, dolayısıyla onlar için de ekmeğe kapısı açmıştır.

Bu kapsamda derneğe üye olan kadınların Anadolu'yu gezerek Türk el sanatlarına ait eserleri ve bu eserleri ortaya koyanları bulmaya ve tanıtmaya dayalı uğraşları, günümüze bu kültürel zenginliğin taşınabilmesi açısından bakıldığında takdire şayandır. Bir nevi kültür elçiliği vazifesini gönüllü olarak üstlenen Türk El Sanatları Tanıtma Derneği üyesi kadınlar, Türk sanatının özellikle de Batı dünyasına gösterilmesinde büyük çaba sarf etmişlerdir. Ayrıca geleneksel sanatların modern tarza uyarlanmasını da başarıyla gerçekleştirmiş olan dernek, farklı yörelere ait sanatları birbiriyle harmanlayarak orijinal çalışmaları ortaya çıkarabilme özelliğiyle de kendisini göstermiştir. Sanata, emeğe, kültüre bu denli çok yönlü bakabilen Türk El Sanatları

Derneği, Türk kadınının yaratıcılık, üretkenlik, değerlerini sahiplenme, kıymet bilme gibi karakteristik özelliklerini meydana çıkartmış olmasıyla önem kazanmaktadır.

2. Türkiye’de Derneklerin Yapılanma Süreci Ve Kadın Dernekleri

Türk Tarihinde derneklerin kurulmasına dair serbestlik II. Meşrutiyet Dönemi ile başlamış, her ne kadar önceki dönemlerde gizli yahut açık dernekler kurulmuşsa da Kanun-ı Esasi’nin 120. Maddesiyle bu hak resmen tanınmıştır. Bu süreçte derneklerle ilgili yasalarla da karşılaşmaktayız ki ilk olarak 14 Haziran 1909’da İttihatçı Umumiye Kanunu, 16 Ağustos ise Cemiyetler Kanunu resmîyet kazanmıştır. Hatta bu kanunun ardından 21 Ağustos 1909’da 120. Madde Kanun-ı Esasi’ye eklenmiştir. Böylece dernek kurmak için izin alınmasına gerek duyulmamış, fakat gizli faaliyet gösteren dernek oluşumuna gitmek yasak kılınmıştır (Toprak, 1985: 205-208; Toksöz, 1983: 373). 5 Mart 1912’ye gelindiğinde Tecemmuat Hakkında Kanunu Muvakkat’ın yürürlüğe girdiğini görmekteyiz. 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu’nda da önce 20 Kasım 1923 tarihli ve 387 sayılı yasayla değişikliklere gidilmiştir. 1924 Anayasası’nın 70. Maddesiyle de dernek kurma tabii hak olarak görülmüş ve 79. Maddesiyle derneklerin sınırlarının yasalarla belirleneceği söylenmiştir. Akabinde Medeni Kanun’un 53 ve 72. Maddeleriyle dernek kurmada kolaylıklar tanınmış, hükümet yetkileri ise sınırlandırılmıştır. 1909 Cemiyetler Kanunu, 14 Temmuz 1938’e çıkan Cemiyetler Kanunu (Resmî Gazete, 1938) ile kaldırılmıştır.

1938 Cemiyetler Kanunu, İkinci Dünya Savaşı’na giden sürecin getirdiği tereddütlerle dernek kurma prosedürünü zorlaştırmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’yi etkisi altına alan demokrasi ortamından dernekler de etkilenmiş, 10 Haziran 1946’da yaşanan değişikliklerle (Resmî Gazete, 1946) derneklerde biraz olsun rahatlama sağlanmıştır. Bu doğrultuda 1938’de 205 derneğin olduğu Türkiye’de 1946’da ise 733 faaliyet göstermiştir. 1950’de ise dernek sayısı 2011’e yükselmiş, 1960’ta bu sayı 18.958’e ulaşmıştır. Bu dernekler Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından şehir kulüpleri, spor kulüpleri, esnaf dernekleri, kültür dernekleri, içtimai dernekler, cami yaptırma dernekleri, imam hatip dernekleri olarak yedi sınıfa ayrılmıştır. Kadın dernekleri, bu sınıf içinde içtimai dernekler altında yer almaktadır (Toksöz, 1983: 378).

Kadın derneklerini II. Meşrutiyet’ten itibaren Türkiye’de görebilmekteyiz (Toprak, 1985: 205). 1908’de Fatma Aliye’nin öncülüğünde faaliyete başlayan Cemiyet-i İmdadiye ile İttihatçılar tarafından kurulmuş olan Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, yardıma dayalı kadın derneklerinde başı çekmektedirler. 1913’te açılan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan ise kadın haklarını savunan bir dernek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma hayatındaki kadınlara yönelik kurulan 1916 tarihli Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti savaş döneminde mühim rol oynarken savaşın ardından kurulan Asri Kadın Cemiyeti (1919), modern dünyada modern kadın üzerine yoğunlaşmıştır (Bora, 2017: 747).

Cumhuriyet Döneminde ise Nezihe Muhiddin’in önderliğinde 15 Haziran 1923’te kurulmuş olan Kadınlar Halk Fırkası, kurulması için gereken izni alamadığı için 7 Şubat 1924’te Türk Kadınlar Birliği’ne dönüşmüş ve 1935’e kadar varlığını sürdürmüştür. Birlik, 1949’da tekrar aktif hale gelmiştir. 19 Şubat 1928’de kurulan Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti ise kadınlara yardım etmeye dayalı bir cemiyet olup 1929’da “emek karşılığı yardım” düşüncesiyle alınan dikiş, fanila ve çorap makineleriyle küçük el sanatlarının yapımına başlamıştır. Onuncu yılında derneğin özverili çalışmalarını fark eden Mustafa Kemal Atatürk, “Büyük varlık ve faziletleri

unutulmamış Türk kadınlarına ayağa kalkarak hürmetlerimizi göstermeliyiz. Türk kadını yoksul olamaz. Türk kadını bizatihi bir varlıktır” sözleriyle 1938’de “Yardım Sevenler Derneği” olarak ismen değişikliğe gidilmesini istemiştir (Davaz-Sular vd, 2018: 43-47). Yardım Sevenler Derneği, hem kadın hem de yardım derneği olarak faaliyet gösterdiği için bu yönüyle içtimai dernekler sınıflandırmasına dahildir. Makaleye konu olan Türk El Sanatları Derneği ise hem kadın, hem de yardım derneği olarak içtimai bir dernektir, öte yandan el sanatlarının tanıtımını gerçekleştirdiği için de kültür derneği sınıflandırmasına da girmektedir.

3. Türk El Sanatları Tanıtma Derneği’nin Kuruluşu Ve Misyonu

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından demokrasi söyleminin fazlaştığı Türkiye’de hem çok partili hayata geçilmiş hem de derneklerin sayısı giderek çoğalmıştır. Buradan hareketle 1950’li yılların ortalarında Türkiye’de yaklaşık beş bin tane derneğin faaliyet gösterdiğini söylemek gerekir. Bu derneklerin bir kısmı araştırmalarda bulunan mesleki derneklerdir. Bir kısmı ise hayır işleriyle uğraşan dernekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ayrı ele aldıkları bir fikri yayarak sosyal kalkınmayı sağlamak amacıyla kurulan dernekler de vardır. Bu derneklerde, genele baktığımızda, üyelerinin çoğunun veya tamamının kadın olduğu gözden kaçmamaktadır (Candan, 1956: 22). Bahsi geçen dernekler arasında yer alan ve makalede ele alınan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği ise “boş zamanlarını değerlendirmek isteyen gönüllü ev hanımları tarafından” 1953’te kurulmuştur. Bakanlar Kurulu’nun 20 Ağustos 1959 tarih ve 4/12064 sayılı kararı ile kamuya yararlı dernekler arasında yer alan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği eski ve yeni el sanatlarını tanıtmak, yaymak ve sanatkârlara pazar bulmak amacı gütmektedir (BCA Kararlar Daire Başkanlığı 153.46.9; Resmi Gazete, 1965). Dolayısıyla bir yandan Türk kültürünün gelişmesinde mühim rol oynayan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, öte yandan tüm Anadolu insanına ekonomik manada katkı sağlayan bir misyon yüklenmiştir.

Güzin Refioğlu başkanlığında, temelde ev hanımları tarafından açılan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği bir başkan ve idare heyetinden oluşmuş bir teşkilata sahiptir. Dernekte ön plana çıkan isimler İnci Erguvanlı, Güzin Erenli, Sevim Payzın, Jale Benler, Nermin Orhon, Vedide Dülge, Nesteren Refioğlu, Hamiye Çolakoğlu’dur (Milliyet, 1969b: 1; Milliyet, 1973: 1). Bu isimlerin çoğu hayatlarının büyük kısmını Türk sanatlarına ayırmışlardır. Örneğin Güzin Refioğlu, Akbank Kültür Hareketleri kapsamında 1979’da El Sanatları Sergisi, 1980’de de Yün İşleri Sergisi açmıştır (Milliyet, 1979: 3; Milliyet, 1980: 6). Anadolu Takıları isimli bir kitap da yazan Sevim Payzın ise sonraki yıllarda modern mücevher yapımcısı olarak alınacaktır (Milliyet, 1978: 15). Nesteren Refioğlu da 1967’de Sim isimli bir galeri açmış ve burada Türk işçiliğini ortaya çıkaran eserler sergilemiştir (Cumhuriyet, 1967: 5). Güzin Refioğlu, derneğin kuruluş amacını “enstitü mezunlarına ve el sanatları üreten insanlara Pazar bulmak, onları tanıtmak, Türk kadınlarına gerçek Türk karakterini taşıyan ürünleri sevdiren onları Amerikan fuarlarından uzaklaştırmak, Türkiye’ye gelen yabancılara hatıra ve hediyelik olarak gerçek Türk ürünleri sağlamak” olarak belirtmiştir. Bunun için tüm illere mektup yazarak el sanatlarıyla uğraşan insanlara ulaşmaya çalışıp işbirliği teklifi götüren dernek ayrıca bakır, gümüş, kilim, hasır, nakış, Kırşehir taşları, Kütahya çinileri, yerli el dokumaları ile ilgilenenlere de bütçesi ölçüsünde Türk motifli siparişler vermiştir (Cumhuriyet, 1956: 4).

Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'ni ekonomik anlamda rahatlatan, üyelerinden toplanan aidat olmuş ve bu aidat kurulduğu süreçte 30 ila 120 lira arasında değişen bir meblağdan ibaret tutulmuştur. Bunun haricinde başlangıçtan itibaren banka ve özel kuruluşlardan aldıkları bağışlarla faaliyetlerini sürdüren derneğin maddi olarak yine de iyi bir duruma sahip olmadığını belirtmek gerekir. Öte yandan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'ne devlet tarafından da maddi yardım yapıldığını söyleyebiliriz (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t06/c038/b025/cs_060380250_784.pdf [Erişim 4 Mart 2020]). Dernekte çalışan kadınların isimlerini duyurma gibi bir amaçları olmayıp tek gayeleri Türk el işlerini modernize etmek ve pratikleştirme yöntemiyle satış yerleri açarak bu eserleri turistlere tanıtmaktır. Ayrıca açmayı planladıkları ofislerinde sürekli satış yapmayı da hedeflemişlerdir. Yine Yeşilköy Hava Limanı'nda da bir mağaza açmayı düşünmüşlerdir (Akis, 1954: 21). Dernek bu amaçları doğrultusunda faaliyetlerine başladığında devletin desteğini de almıştır. El sanatlarına verilen önem, her dönem olduğu gibi bu süreçte de kendisini göstermektedir ki Başbakan Adnan Menderes'in son döneminde verdiği vaatler arasında özellikle köy el sanatlarının sanayi sahasında geliştirilmesinin olması da bu doğrultuda ele alınabilir (Akis, 1960: 24). Ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Umurbey'de doğduğu ev ve karşısındaki bina da Yapı ve Kredi Bankası tarafından Türk el sanatlarının tanıtımı için tasarlanmıştır. Burada kadınlara halı dokumacılığı ile ilgili eğitimler de verilmiştir (Akis, 1959: 19; Ilgaz, 1981:122-123). Anadolu'yu gezerek Türk el sanatlarını tanımak ve ardından yurt genelinde tanıtmak, bu eserleri turistik ürün olarak havaalanlarında satışa sunmak, yurt dışında sergi açmak gibi amaçlarla kurulan dernek, özellikle Ankara'da el sanatlarının moda haline gelmesinin önünü açmıştır. Bu bağlamda Türkiye Turizm Kurumu da el sanatlarını destekleyen faaliyetlerde bulunmuştur (Candan, 1958: 24). Nejat Eczacıbaşı tarafından 1949'da kurulan Türkiye Turizm Kurumu, Türk el sanatlarını tanıtmaya amacıyla açtığı sergilerle ellili yıllarda adından söz ettirmiştir (Akis, 1958b: 24-25).

4. Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin Faaliyetleri (1953-1955)

Kurulduğu yıl itibariyle sergilerine başlayan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, faaliyetlerinde kendi yerlerini açmaya kadar yani 1955'e değin, genel olarak Türk-Amerikan Derneği ile hareket etmiştir. Esasen uzun yıllar Türkiye'de sergi açılacak tek yerin Türk-Amerikan Derneği olduğunu söyleyelim. Bu durum sadece Demokrat Parti dönemiyle kısıtlı kalmamış, sonrasındaki süreçte de devamlılık arz etmiştir. Ancak bu durumun pek çok eleştiriye neden olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin dönemin gazetecilerinden Bülent Ecevit'in Ulus'taki şu ifadeleri kayda değerdir: “Kendi yurdumuzda kendi ressamlarımız eserlerini sergileyebilmek için yabancılara muhtaç bırakılmıştır. Uzun yıllar İstanbul'da başlıca sanat sergisi yeri Beyoğlu'ndaki Fransız Konsolosluğu idi. Şimdi bildiğimiz kadar, orada da sergi açılmıyor. Belediye Galerisi de yetersiz ve sapa bulunduğu için Beyoğlu'ndaki Türk-Amerikan Derneği salonlarından yararlanılıyor. Ankara'da Mithat Paşa Caddesi'ndeki Türk-Amerikan Derneği salonlarından başka büyücek sergi açacak yer yok sayılır. Milli Kütüphane'nin sergiler için bir süredir ayırdığı yer bir odadan ibarettir. Kütüphane, o odayı da zaten ihtiyacı karşılamaya yetmeyen okuma yerlerinden fedakarlık ederek ayırabilmektedir. Bir sergievi yapılmıştı, şimdi operadır. Bir başka sergievi yapıldı, hem yeri sapa hem içinde sanat sergilerinden başka her şey vardır. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin antresi, vestiyeri, pencerelerine ambalaj kağıtları kaplanarak sözde galeri diye kullanılırdı; şimdi bu antre ile vestiyer de Türk ressamına çok görülür olmuştur.

Böylece Cumhuriyet Türkiye'sinin başkentinde Türk sanatçısı eserlerini sergileyebilmek için Türk-Amerikan Derneği salonuna muhtaç bırakılmıştır.” (Ecevit, 1961: 1-2). Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, kuruluş amacında da belirttiği gibi Amerikan fuarlarından uzaklaşabilmeyi de hedeflemiştir. Ancak kendisine ait bir yerinin olmaması nedeniyle derneğin faaliyetleri 1955'e kadar Türk-Amerikan Derneği'ne ait salonlarda gerçekleştirilmiştir.

Bu minval üzere 1954'ün aralık ayında Türk El Sanatları Tanıtma Derneği Türk-Amerikan Derneği'nin lokalinde, özünü modernize edilmiş Türk işlerinin meydana getirdiği bir sergi açmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın eşi Reşide Hanım'ın da ziyaret ettiği bu sergi ve derneğin diğer sergileri, dönemden kesitler de sunması hasebiyle yaşanan devri anlamamızda bize katkı sağlamaktadır. Nitekim derneğin 1954 sergisinde, 1953'te açılan sergiye göre daha az bakır işinin olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum bakırı okside etmek için gereken ilacın piyasada olmamasına bağlanmaktadır. Bu yokluğa karşın sergide motifli, nikelajlı bakır tepsiler hazırlama yoluna gidildiği görülmektedir. Sergide ayrıca Kayseri'ye özgü Çağsah kilimleri ve bitkisel boyayla boyanmış “cicim” isimli antika kilimler de dikkat çekmiştir. Yine kilim motifleriyle boyanmış “tepsür” adıyla bilinen tahta tabaklar ve kilim desenli Türk sazları da burada sergilenmiştir. Bundan ayrı Konya kaşıkları, Amasra'nın tahta işlerine örnek olarak tipik gemici fenerleri ve tahta tuzluklar sergide yer almıştır. Derneğin giriş kısmında Rize bezinden yapılmış mutfak perdesi, yine Rize bezinden mutfak önlükleri ve erkek pijamaları, yün çoraplar ve yün süveterler sergilenmiştir ki bu çorapların Sivas yöresine ait olduğu vurgulanmalıdır. Sivas'a özgü çoraplar tanıtılırken çizgi ve renklerine göre giyenin evli, bekar veya dul olduğunun anlaşıldığı anlatılmıştır. Yine aynı sergide Kütahya vazoları da yer almıştır. Ancak bir önceki sergide fazla ilgi görmeyen ürünler sonraki sergide daha az yer aldığı için bahsi geçen sergide de Kütahya vazosunun sayısı çok değildir. Sadece camgöbeği renginde ve teneke biçiminde yapılan, mutfakta tuz, şeker veya kahve koymak için kullanılabilecek boylarda üretilen Kütahya işi kaplara yer verilmiştir. Yine suyu soğuk tutma özelliği ile öne çıkarılmak istenen Çanakkale testileri de bu serginin ürünleri arasında yer almıştır (Akis, 1954: 21; Cumhuriyet, 1954: 1).

1954'teki sergide Hamiye Çolakoğlu'nun modern renk ve motiflerle hazırladığı fon üzerine Anıtkabir desenleri yaptığı tabak vazoları ve Nasreddin Hoca tabağı da ilgi çekmiştir. Bundan ayrı sergideki vitrinlerin üstünde Hitit Müzesi'ndeki figürlerden esinlenilmiş biblolar yer almış, hatta zaman kıtlığından bu bibloların bazıları boyanamamıştır. Son olarak Olgunlaşma Enstitüsü'nün hazırladığı nakış işlerine de sergide yer ayrılmış, bu konuda enstitünün müdiresi Refia Övüç derneğe yardımlarını esirgememiştir (Akis, 1954: 21-22). Övüç'ün 1942'den başlayarak Nişantaşı Kız Enstitüsü, Beyoğlu Akşam Sanat Okulu ve Olgunlaşma Enstitüsü gibi pek çok enstitünün kurucusu olduğunu belirtmek yerinde olacaktır (Akın, 2011: 43).

Resim 1. Türk El Sanatlarını Tanıtma Derneği'ne yardımını esirgemeyen Olgunlaşma Enstitüsü'nün müdürü Refia Övüç, 1949'da İstanbul Kız Sanat Okulu'nun müdürü iken düzenlenen Londra Türk Elişleri Sergisi'nde mankenin üzerinde Topkapı Müzesi'nden alınan bir şalı tanıtmakta. Zafer, 1 Ağustos 1949, s. 1.

5. Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin Faaliyetleri (1955-1960)

Derneğin sürekli satış yapabilmek için bir yer açma hedefine kuruluşundan iki yıl sonra ulaştığını söyleyelim. Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin devamlı teşhir ve satış yeri açma isteği, 29 Mayıs 1955'te Ankara'da Zafer Meydanı'nda (Açık adres şu şekilde: Türk El Sanatları Tanıtma Derneği. Adil Han Kat 2, No 12 Zafer Meydanı, Yenışehir Ankara. Bkz. Cumhuriyet 1956: 4. Ancak Akis yaklaşık bir yıl sonra derneğin Adil Han'ın üçüncü katında olduğunu yazmıştır. Bkz. Akis, 1957b: 24) gerçekleşmiştir. Açılış günü dolayısıyla bir sergi düzenleyen dernek, özellikle Rize ketenini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Hemen ekleyelim Rize keteninin yeniden keşfi dernek sayesinde olmuştur. Çaycılığın kenevirciliği bitirmesiyle Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin keşfettiği esnada Rize'de sadece tek bir tezgahta dokunmakta olan Rize keteninin metresi dernek tarafından beş liradan satışa çıkarılmıştır. Bu cümleden hareketle Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin sadece el işlerini tanıtmakla kalmayıp unutulmakta olan sanatları da yeniden Anadolu'ya kazandırdığını söylemek yerinde olacaktır. Ancak bazı noktalarda derneğin eleştirildiğini de söylemek gerekmektedir. Bu eleştiriler genel olarak tanıtılan eserlerin özellikle "ince ve güzel" işlerden seçildiği ile alakalıdır. Bundan ayrı tanıtılan ürünlerin herkesin kolaylıkla alabileceği ve kullanabileceği eşyalar olmaması da tenkit edilmiştir. Yine derneğin geniş bir teşkilatlanmaya gitmesi vurgulanmıştır. Ancak bu sayede köy ve kasabalarla doğrudan temasa geçerek aracı koymadan ürünleri ucuza alıp ucuza satabilmesinin mümkün olabileceği düşünülmüştür. Bu durumun devamlı gelir elde etmesi halini de beraberinde getireceği için derneği maddi anlamda rahatlatacağı ifade edilmiştir (Akis, 1956a: 25).

Sanatçıların tanıtımında da önemli rol oynayan Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin 29 Mayıs 1955 tarihli sergisinde öne çıkan isimler Güngör Gürsoy ile bir önceki sergide de adını duyduğumuz Hamiye Çolakoğlu olmuştur. Güngör Gürsoy yerli motiflerle derneğin dekorasyonunu yapan isimdir. Atatürk Enstitüsü'nün yeni mezunlarından olan Hamiye Çolakoğlu ise duvar tabaklarıyla 1955 sergisine katılmıştır. Anıtkabir motifli tabaktan ayrı Irmaklı'dan (Seydişehir-Konya) esinlenerek yaptığı "Irmaklı" isimli bir tabak ve "İbadet" resmiyle dikkati çekmiştir. Ayrıca Arkeoloji Müzesi'nden aldığı Hitit tipi küçük vazoları, çanakları, testileri, küçük bir çarığı boyayıp süsleyerek biblolarla da sergiye katkı sağlamıştır. Bunlardan ayrı Gaziantep'ten gelen gümüş küpeler, mercanla birlikte işlenmiş bilezikler, uzun kolyeler, çingıraklı

halhallar da açılıştta sergilenmiştir. Çıngıraklı halhalların hikayesi de sergide anlatılarak sözlü kültür bağlamında da derneğin etkisi gözlemlenmiştir. Hikayeye göre eski zamanlarda köylü kızlar su doldurmak için çeşmeye çingıraklı halhalları takarak giderlermiş. Böylece evdekiler kızların gidip geldiklerini bu halhalların çıkardığı çingırak seslerinden takip ederlermiş. Yine aynı sergide Göksu testileri, Antep bakırları, Bartın'ın tahta tabakları, Diyarbakır'ın battaniyesi, cicimlerle kaplı uzun bir koltuk, işlenmiş erkek kravatları, kırmızı siyah motifli beyaz Keskin kilimi, İstanbul'dan gelen sicimler ve mavi katır boncuklarıyla yapılmış bir abajurun da yer aldığını söyleyelim. Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin bu ürünleri gelen siparişler üzerine yurt içinde satışa sunduğunu da belirtmekte fayda var. Bu faaliyetle dernek, Anadolu insanına da ekmek kapısı aralamaktadır. Bundan ayrı derneğin ilk baştaki hedefini büyüterek yurt içiyle sınırlı kalmayarak satış yerlerini artırıp yurt dışında ve konsolosluklarımızda teşhir yerleri açmak suretiyle sipariş almak gibi hedefleri de olmuştur (Akis, 1955: 21). Hatta Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, ilerleyen süreçlerde yurt çapında yarışmalar organize ederek yeni ustaların ortaya çıkarılmasında ve el işlerinde yeni örneklerin, unutulmaya yüz tutmuş modellerin tanıtılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin ofisinde, dernek üyelerinin Anadolu'yu gezerek ilgi çekici bulup topladıkları el sanatı ürünlerin hem tanıtımını hem de satışını yapmış, eski el sanatlarının modernize edilmesinin de yolunu açmıştır. Ankara'nın en gözde hediyelik eşya mağazası haline gelen Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nde 17 lira 25 kuruşa telkâri gümüşle Türk motifleri işlenmiş tahta takunyalar, 14 liraya gümüş taçlar, 460 kuruşa yün terlikler, 9-12 liraya el tezgahlarında dokunmuş pamuk seccadeler, 280 kuruşa savatlı ("Savat kuyumculukta bezeme sanatında metal eşyalara özellikle gümüş eşyalara oyulmuş motifleri doldurmakta kullanılan siyah renkli, metal alaşımıdır." Bkz. Şekerci, 2014: 102) gümüş yüzükler gibi pek çok el sanatı ürün satışa sunulmuştur. Eskiye yeni görünümle sunma gayretiyle hareket eden dernekte Mardin'in ipek kaytanından kadın saat kayışı; mavi çizgili, kareli Rize keteninden dönemin modası olan şömizye elbise; bundan ayrı Antakya hasır, Kayseri'ye özgü kuşlu kilim gibi yöresel ürünler de yerini almıştır (Akis, 1957a: 24-25).

Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, 1956'nın Nisan ayında Mediha Akarsu'nun İstanbul'dan getirtilen seramik eserleri sergisini açmıştır. Sergideki eserler balık ve nü motifleriyle süslenmiş, mavi ve pembe tonlarının hakim olduğu tablo, çanak sürahiler ve dönük ağızlı kulplu bira bardaklarından oluşmuştur. Özellikle bira bardakları Hitit Müzesi'ndeki hayvan şeklindeki içki bardaklarının etkisiyle tasarlanmıştır. Akarsu'nun bu sergisinin yanı sıra Gaziantep bakır, Rize keteni, Sivas kilimi ve Çorum dokuması da burada yerini almıştır. Hacıbektaş taşını anımsatan ama ondan daha ince olan Kırşehir taşından yapılmış bal renkli tablolar, küllükler, maviye çalan gri renkli düğmelerle pasta takımları da burada sergilenmiştir. Derneğin Hitit modellerine önem verdiği vurgulanmalıdır. Hatta Gaziantep'te bir bakır ustasına Hitit modelleri gönderilerek bunların işlendiği bakır sürahi, vazo ve ibrik yaptırılmış ve bunlar da sergide yerini almıştır. Bu ustanın sergide yer almamasına karşın bakırdan yaptığı elektrik süpürgesi de yerli bir ürün olması vasfıyla tanıtılmıştır. Esasen Türk El Sanatları Tanıtma Derneği büyük şehirlerin bilgisi ve zevkiyle küçük şehirlerin ustalığını birleştirmeye de çalışmıştır. Daha doğrusu Anadolu kültürünü birbirine tanıtır ortaklaşa eserler ortaya koyma uğraşı vermiştir. Ankara'dan gönderilen motiflerin Kırşehir taşıyla bezenmesi, Rize keteninin Ankara'da işlenmesi, Olgunlaşma Enstitüsü'nde yapılan Maraş işi gece çantaları, Bolu kadınlarının oya işlerinin Amerikan

servislerinde kullanılması, semazen desenli Rize işi ürünler buna örnek gösterilebilir. Anadolu insanının teşvik edilerek Anadolu kültürünün yurt içinde ve dışında tanıtılması çabası değerli görülmelidir. Ürünlerin her bütçeye hitap edecek şekilde ayarlanması da önemli bir ayrıntıdır. Nitekim ürünler arasında at kolonlarından yapılan pazar çantaları, topu dört liraya satılan Çorum dokuması, hasır işiyle yapılan dikiş, çamaşır ve meyve sepetleri hesaplı olmasıyla dikkat çekmektedir. 1956'da Çorum dokumasının beyazlaştırılmış Amerikan/kaput bezinin ortasına geçirilmesiyle yapılmış 12 peçetelik sofrta takımı on liraya satılmıştır. Serginin görselliğe de değer verdiğini söyleyebiliriz. Nitekim sergide turuncu renkli bir seccadenin Sivas'tan gelen gelinlik çağdaki iki kızın karşılıklı oturtularak dokutulması dikkat çekmektedir. Elbette dernek yalnızca Anadolu kırsalındaki insanlarla işbirliği içinde olmakla yetinmemiş ve sanatçılarla da ortak hareket etmiştir. Mesela Antep'li bakır ustasının yaptığı dört köşeli, ufak kenarlı bakır bir tepsi dernek üyesi olan bir sanatçı tarafından siyaha boyanmış, üzerine kilim motifleri çizilmiş ve cilalanarak ferforje ayaklar üzerine oturtulup sehpa haline dönüştürülmüştür. Dernek, teşvik ettiği kişiler vasıtasıyla çalışmalarını giderek çoğaltmış ve daha büyük organizasyonlar düzenlemesi beklenir hale gelmiştir (Akis, 1956b: 24-26). Nitekim giderek kendinden söz ettirmeye başlayan dernek, Anadolu'nun dört bir yanından sipariş vererek getirttiği geleneksel el sanatlarının yaşamasını sağladığı için büyük takdir toplamıştır. İsmi bilinmeyen pek çok yöresel sanat, dernek vasıtasıyla başkente taşınmış, kırsalda yaşayan sanatçılar için de gelir kaynağı olmuştur. Gaziantep'e özgü gümüş küpeler, yine Gaziantep'in Fatma'nın eli kolyeleri (bu kolyeler sonraki yıllarda özellikle yabancı sefirelerin ilgisini çok çekmiştir. Bkz. Akis, 1967: 27), Bursa işi gümüş bilezikler, Antep işi ile işlenmiş Rize keteninden servis takımları, Antep dokuması etekler, erkekler için goblen işli cam kol düğmeleri, kravat iğneleri, Antep dokuması robdöşambırlar, kiraz ağacından yapılmış, sedef kakmalı ağızlıklar gibi pek çok farklı ve orijinal ürünün satışının yapıldığını görmekteyiz (Akis, 1956c: 24-26).

Resim 2: 1960 Hayat Dergisi'nden alınan bu fotoğrafta Ankara'daki Türk El Sanatlarını Tanıtma Derneği idare kurulu sergilenecek ürünleri inceliyor. Resimde soldan sağa: Güzin Erenli, Vedide Dülge, İnci Erguvanlı, Nesteren Refioğlu ve Sevim Payzın görülmekte. <http://www.oguztopoglu.com/2012/10/ankara-turk-el-sanatların-tantma-derneği.html> (Erişim: 11 Nisan 2020).

Türk El Sanatları Tanıtma Derneği'nin ürünlerin 1957'deki fiyatlarına baktığımızda Bakırköylü bir kadının el tezgahında dokuduğu 17 parçalık simli mavi

keten takımın 250 lira olduğunu görebiliriz. Aynı yıl “fer forje”den (dökme demir) yapılmış ve oyuklarına kadehler yerleştirilmiş bir tepsi 43 liradan, gümüş bir ekmek tutacak ise 30 liradan, Kütahya’ya sipariş edilen bira bardaklarının tanesi 360 kuruştan, bakırdan büyük boy bir meyvelik 43 liradan, savat işli gümüş kolye 47 liradan satışa sunulmuştur. 1957 senesinde ekmeğin 30 kuruş (Resmi Gazete, 1957), bu bilgilerin alındığı Akis dergisinin ise 85 kuruştan satıldığını göz önünde bulundurursak derneğin el emeği ürünlerinin satış fiyatlarının yükselmiş olduğu da görülecektir. Ancak derneğin amaçları arasında küçük sanatkarı kalkındırmak da olduğu için bu fiyatların yerinde olduğu düşünülebilir (Akis, 1957c: 27-28).

Türk El Sanatları Tanıtma Derneği’nin zaman içinde yurt dışıyla ilgili faaliyetleri de görülmektedir. Bunun bir örneğine Mayıs 1958’de rastlamaktayız. Demokrat Parti eski Tunceli milletvekili olan Hasan Remzi Kulu (1917 Pertek doğumlu olan Hasan Remzi Kulu, 9. TBMM Dönemi’nde Demokrat Parti Tunceli milletvekili olarak görev almıştır. Bkz. Öztürk, 1973: 317) Münih’te faaliyete geçirdiği İstanbul Lokantası’nın alt katında açmayı düşündüğü Türk kahvehanesinin dekorasyonu için Türk El Sanatları Tanıtma Derneği’ne başvurmuştur. Kahvehanenin Türk motif ve malzemeleriyle hazırlanması ile Hamiye Çolakoğlu ilgilenmiştir. Dernekten kilim, bakır, hasır işleri, Türk işi biblolar alan Kulu’nun kahvehanesinin açılışının da Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından yapılması uygun görülmüştür. Hamiye Çolakoğlu ile bir toplantı yapan dernek, kahvehaneye şadırvanlı bir Türk avlusu görüntüsünün verilmesini, Anadolu folkloru ve müziğinin kullanılmasını, garsonlara yöresel kıyafetler giydirilmesini ve Türk kilimleri ile bakırlarının kullanıldığı bir mekan tasarlanmasını uygun görmüştür (Akis, 1958a: 26). Buradan hareketle dernek bağlamında bazı çalışmaların şahsi temelli olmakla beraber işbirliği esas alınarak ve fikir alışverişi yapılarak uygulamaya geçirildiğini söyleyebiliriz.

Resim 3: Türk El Sanatları Tanıtma Derneği’nde kuruluşundan beri faaliyet gösteren Güzin Refioğlu, Jale Benler, Hamiye Çolakoğlu, Sevim Payzın, İnci Erguvanlı, Nermin Orhon’a Turizm ve Tanıtma Bakanı Erol Yılmaz Akçal tarafından plaket verilirken Milliyet, “El Sanatları Sergisi Açıldı”, 27 Ocak 1973.

Derneğin faaliyetleri sonraki yıllarda da devam etmiştir. Örneğin 1969’da İstanbul’da Türk El Sanatları Sergisi açan dernek, aynı anlayışla Anadolu köylerindeki yok olmak üzere olan sanatları gün ışığına çıkarmayı, bunun için de tüm üyeleriyle

Anadolu'nun her yerini gezerek en iyi elişlerini derlemeyi sürdürmüştür (Milliyet, 1969a: 6; Milliyet, 1969b: 1). Dernek, 1973'te yirminci yıldönümünü kutlamıştır (Milliyet, 1973:1). Aynı sene içinde dernek, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile birlikte kilim-cicim yarışması düzenlemiştir. Yabancıların orijinal, hesaplı ve taşınması kolay olarak değerlendirip satın almalarını amaçlayan yarışmada Türk motiflerini yansıtan duvara asılabilecek ebatlarda kilim ve cicimler üzerinden değerlendirme yapılmıştır (Cumhuriyet, 1973a, 5). Dernek üyeleri, 1973'te İzmir'de de bir sergi düzenlemişler, ihmal edilmiş olan Türk el sanatlarını tanıtmak amacıyla yola çıktıklarını ifade etmişlerdir (Cumhuriyet, 1973b: 6). 1983'te Başbakanlık konutunda gerçekleşen otuzuncu yıldönümü programında ise seramik sanatçısı Hamiye Çolakoğlu'nun Anadolu'da El Sanatları konusu işlenmiştir (Milliyet, 1983: 3). 1984'te ise dernek tarafından Ankara'da Türkiye İş Bankası'nın İş-Sanat Galerisi'nde Kütahya Çini Sergisi açılmıştır (Milliyet, 1984, 2).

6. Sonuç

1950'lerde sosyal yaşamın içinde daha fazla yer almaya başlayan Türk kadını bu bağlamda birtakım dernekler kurma yoluna gitmiştir. Bu derneklerden birisi de Türk El Sanatları Tanıtma Derneği olmuştur. Kültürel değerlerin geleceğe taşınması ve unutulmaya yüz tutan sanatların gün ışığına çıkarılması hususunda önemli bir misyon yüklenen Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, çalışma hayatı içinde olmayan kadınlar tarafından faaliyete geçirilen bir oluşumdur. Böyle olmakla birlikte sanat eğitimi alan kadınların çalışmalarını tanıtmak da bu dernek tarafından benimsenmiştir. Ayrıca Anadolu'nun farklı yerlerinden zanaatkarların el emeği ürünlerinin de tanıtımı ve satışı gerçekleştirilmiştir. Bu sayede geleneksel varlıkların önemini ortaya çıkarma ve yeni sanatkarlara ışık tutma uğraşı veren Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, bu çabasını gerek yurt içinde gerekse yurt dışında göstermiştir. 1959'da kamuya yararlı dernekler arasına giren dernek, Türkiye'de açtığı sergilerden ayrı, farklı ülkelerde de fuarlara konuk olmuştur. 1980'li yıllara kadar hakkında fikir sahibi olunabilen Türk El Sanatları Tanıtma Derneği hakkında sonraki senelere ait bilgi bulunmamaktadır. Her ne kadar internet ortamında derneğe ait bir iletişim numarası bulunmakta ise de bu numaranın kullanılmadığı tespit edilmiştir. Son yıllarda el sanatlarını tanıtmaya yönelik farklı dernek ve vakıflar benzer misyonlarla faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Kaynakça

AKIN, Mazlum (2011). *Kız Teknik Eğitim-Öğretiminde Bir Örnek: Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (1958-2002)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Akis, "Başbakan Konuşuyor", 13 Ocak 1960.

Akis, "Bir Elçi", 10 Mayıs 1958.

Akis, "Bir Seramik Sergisi", 28 Nisan 1956b.

Akis, "Fatma Ananın Elini", 27 Kasım 1967.

Akis, "Gönüllü Satıcılar", 9 Kasım 1957c.

Akis, "Hakiki Bir DP Kalesi", 16 Haziran 1959.

Akis, "Hediye Mağazası", 30 Mart 1957a.

- Akis, “Kadının En Zevkli Meşgalesi”, 18 Mayıs 1957b.
- Akis, “Köy Kadınının Kalkınması”, 21 Nisan 1956a.
- Akis, “Sergiler”, 18 Ekim 1958b.
- Akis, “Türk El İşleri”, 4 Haziran 1955.
- Akis, “Türk Elişleri”, 25 Aralık 1954.
- Akis, “Yeni Yıl Hazırlığı”, 8 Aralık 1956c.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2). Kutu: 153. Gömlek: 46. Sıra: 9
- BORA, Tanıl (2017). *Cereyanlar-Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- CANDAN, Jale (18 Ekim 1958). “Türk El Sanatları”. *Akis*, s. 24.
- CANDAN, Jale (21 Temmuz 1956) “Aile, Okul, Dernek ve Ötesi...”. *Akis*, s. 22.
- Cumhuriyet, “Para Kazanmak İsteyen Bayanlara”, 1 Şubat 1956.
- Cumhuriyet, “Reşide Bayar Sergide”, 24 Aralık 1954.
- Cumhuriyet, “Sim Galerisinde Eski Türk Eserleri Sergisi Büyük İlgi Gördü”, 4 Şubat 1967.
- Cumhuriyet, “Türk El Sanatları Tanıtma Sergisi”, 20 Kasım 1973
- Cumhuriyet, “Yarışma Düzenledi”, 6 Mart 1973a.
- DAVAZ, Aslı, SULAR, Sibel Servet & ÖZTÜRK, Selvi Başak (2018). *1923-2018 Kadın Kurumları ve Örgütlenmeleri*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları.
- ECEVİT, Bülent (6 Mart 1961). “Türkiye’de Sanatın Yabancı Ev Sahipleri”, *Ulus*, s. 1-2
- https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t06/c038/b025/cs_060380250784.pdf [Erişim Tarihi: 04.03.2020].
- <http://www.oguztopoglu.com/2012/10/ankara-turk-el-sanatlar-n-tantma-dernegi.html> [Erişim: 11 Nisan 2020].
- ILGAZ, Hasene (1981). Atatürk’e 100. Yıl Armağanı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Milliyet, “Akbank Kültür Hareketleri, 4 Kasım 1979.
- Milliyet, “Akbank Kültür Hareketleri”, 1 Aralık 1980.
- Milliyet, “El Sanatları Sergisi Açıldı”, 27 Ocak 1973.
- Milliyet, “Emel Korutürk ile Mevhibe İnönü, El Sanatlarının Yıldönümünde Buluştu”, 12 Mart 1983.
- Milliyet, “İş-Sanat Galerilerinde Yeni Sergiler”, 24 Ocak 1984.
- Milliyet, “Köylünün El İşler Sergisi Açıldı”, 31 Mart 1969b.
- Milliyet, “Modern Mücevherin Esin Kaynağı Anadolu Takıları”, 21 Mayıs 1978.

- Milliyet, “Türk El Sanatları Sergisi 28 Mart’ta İstanbul’da Açılıyor”, 17 Mart 1969a.
- ÖZTÜRK, Kazım (1973). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1973)*. Ankara: Önder Matbaa.
- Resmi Gazete, “Cemiyetler Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun”, Kanun No. 4919, 10 Haziran 1946, S.6329.
- Resmi Gazete, “Cemiyetler Kanunu”, Kanun No. 3512, 14 Temmuz 1938, S. 3959.
- Resmi Gazete, “MMV 4 No.lu Satın Alma Komisyonu Başkanlığından”, 27 Mayıs 1957, S. 9617.
- Resmi Gazete, “Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği”, 30 Eylül 1965, S. 12114.
- ŞEKERCİ, Haldun (2014). Kuyumculukta Savat Tekniği ve Savatlı Takı Uygulamaları. *NWSA-Vocational Sciences*, 9 (4), s. 100-109.
- TOKSÖZ, Fikret (1983). “Dernekler”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 366-378.
- TOPRAK, Zafer (1985). “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 205-208.
- Zafer, 1 Ağustos 1949, s. 1.